

BÖR JORDBRUKSPOLITIKEN OMSTÖPAS?

Av fil. kand. GUNNAR BYTTNER

En ny jordbrukspolitik måste gå betydligt längre än vad jordbruksutredningen syftar till, anser fil. kand. Gunnar Byttner, sekreterare vid Svenska Handelsbankens sekretariat: »...en jordbrukspolitisk nyorientering syftande till att utan onödigt dröjsmål friställa arbetskraft och i någon mån kapital från jordbruket för användning i verkliga bristsektorer skulle medföra både betydande besparingar och framför allt ändå större produktionsvinster för ekonomin som helhet.»

1960 års jordbruksutredning har, när detta skrives, ännu inte publicerats. Endast huvudlinjerna i betänkandet, som väntas inom kort, har redovisats av utredningens ordförande, landshövding Gösta Netzén, vid Lantbruksveckans öppnande i Stockholm den 15 mars. Beträffande målsättningen för den framtida jordbrukspolitiken hette det därvid som följer:

»Målsättningen för den svenska

jordbrukspolitiken bör vara att till minsta samhällsekonomiska standard åstadkomma en jordbruksproduktion av lämplig storlek, att främja tillkomsten av rationella jordbruk samt att göra det möjligt för jordbrukets arbetskraft att i de kvarvarande företagen följa med i den allmänna standardstegringen.»

Formuleringarna är inte exakt desamma, men innehållet och de bakomliggande motiven i stort sett identiska med vad som på sin tid framfördes i 1942 års stora jordbruksutredning, vars värderingar i stort sett fortfarande ligger till grund för den första jordbrukspolitiken i vårt land. Det ramaskri som unisont uppstämmts från snart sagt allt vad jordbrukarorganisationer heter med anledning av landshövding Netzéns tillkännagivande framstår därför som något överraskande. Visserligen har det förutskickats att utredningen skall föreslå *dels* att målsättningen för den totala produktionsvolymen skall vara 80 procent av landets försörjning med livsmedel mot nuvarande 95 procent, *dels* att takten i prisstegringarna för jordbrukets produkter skall något bromsas, re-

lativt till den allmänna prisnivån. Dessa förslag faller emellertid väl inom ramen för den ovan angivna allmänna målsättningen, och innebär i själva verket ingenting annat än att vi äntligen, efter nästan exakt tjugo år, skulle börja förverkliga vår egentliga jordbrukspolitiska målsättning. 1942 års utredning ansåg visserligen att den inhemska produktionen normalt skulle ligga kring 90 procent av den inhemska konsumtionen, men då var vår kaloriförbrukning per capita något annorlunda än den vi har idag, framför allt därför att vi under mellantiden starkt ökat konsumtionen av animalier på bekostnad av vegetabilier. Nedjusteringen kan, mot bakgrund av den under de senaste två decennierna inträffade ökningen av jordbrukets produktionsvolym, därför knappast betecknas som obillig. Vad vidare beträffar den prispolitiska målsättningen måste man hålla i minnet, att enligt ett under 1965 publicerat delbetänkande från jordbruksutredningen rörande jordbruksprodukternas distributions- och marginalförhållanden (SOU 1965:27) har producentpriserna på jordbruksprodukter i stort sett hållit jämna steg med konsumentprisindex' stegring sedan början av femtiotalet. Jordbruket har således kunnat tillgodoräkna sig prisstegringar som legat vida över vad producenter av andra varor genomsnittligt fått nöja sig med. En viss dämpning i prisstegringarna för

jordbruksprodukter förefaller därför för allt annat än oskäligen.

Jordbrukarnas särintressen

Frågan är i själva verket huruvida inte den Netzénska utredningen gått mycket för långt då det gäller att värna om jordbrukarnas ekonomiska särintressen, huruvida inte en avsevärt hårdare bantning av jordbruksstödet och därmed jordbruket borde vara på sin plats, om man verkligen vill uppfylla den angivna målsättningen med jordbrukspolitiken. Även om man godtar det beredskapstänkande som ligger till grund för jordbruksstödet över huvud taget — och det finns ytterligt starka skäl att sätta frågetecken för föreställningen att en avspärrning av Sverige i händelse av en internationell konflikt är en ens teoretisk möjlighet — är det just av beredskapsskäl synnerligen tveksamt huruvida en åttioprocentig självförsörjning med jordbruksförnödenheter ger någon verklig garanti för våra möjligheter att överleva en avspärrning, för att inte tala om ett krigsfall. Den inhemska jordbruksproduktionen förutsätter nämligen, i långt högre grad nu än under det senaste världskriget, en fungerande livsmedelsindustri för att alls kunna vara till någon glädje för konsumenterna. Den svenska livsmedelsindustrin är emellertid numera, sedan bygdekvarnar, bygdeslakterier och landsortsmejerier mer eller mindre fullständigt ersatts med till

de större industriområdena (läs utrymningsområdena) koncentrerade storanläggningar, ett ytterligt tack-samt mål för sabotagehandlingar, för att inte tala om deras sårbarhet i händelse av öppen militär konflikt. Det framstår som rimligt att man i den stundande jordbrukspolitiska debatten får en grundlig redovisning av möjligheterna att kombinera olika alternativ för den inhemska jordbruksproduktionens storlek med lämpligt avpassade, ordentligt decentraliserade beredskapslager av mer eller mindre färdigprocessade livsmedel. Om något har utvecklats inom livsmedelssektorn sedan det senaste världskriget så är det förvisso lagringstekniken. Innan kostnaderna och naturligtvis de tekniska för- och nackdelarna för olika lagringsalternativ grundligt penetrerats — vilket inte synes ha skett — framstår det i realiteten som omöjligt att a priori acceptera den åttioprocentiga självförsörjningen som en lämplig målsättning för jordbrukspolitiken.

Jordbruksstödet — en belastning

Spelar det nu egentligen någon större roll om vi bibehåller jordbruksproduktionen vid nuvarande relativa storlek (95 procent), bantar den till åttio procent av konsumtionen eller krymper den ytterligare? Ja, förvisso. Det nuvarande jordbruksstödet innebär en betydligt svårare belastning på samhälls-ekonomi än man i regel tycks föreställa sig, och avsevärda vinster

kan göras genom förverkligandet av en — låt oss kalla den blygsam- mare — jordbrukspolitik än den nuvarande. Redan en nedskärning av jordbruksproduktionen från nuvarande nivå med 25 procent skulle, eftersom gränsskyddet numera i genomsnitt uppgår till 60 procent, medföra en besparing av storleksordningen strax under 1 miljard kronor per år — vid dagens jordbrukspriser och i dagens penningvärde. Om vidare, vilket man kan förutsätta, en sådan nedskärning i första hand innebar ett bortfall av små och till evig olönsamhet redan dömda brukningsenheter, vilka utgör en förkrossande majoritet, skulle en radikal reduktion av antalet jordbruk, och därmed av antalet i jordbruket sysselsatta, vara genomförd. Det svenska jordbruket sysselsatte 1965 vid pass 265.000 personer, motsvarande 8 procent av de yrkesverksamma i landet. En minskning med, förslagsvis, 165.000 personer, vilket skulle lämna den nuvarande arbetsstyrkan på de verkligt stora och utvecklingsbara jordbruken skäligen intakt, vore liktydigt med en vinst för samhälls-ekonomi som helhet vars storlek inte kan uppskattas exakt men som i vart fall inte gärna kan understiga värdet av hela den nuvarande jordbruksproduktionen. Det är nämligen att märka, att förädlingsvärdet per sysselsatt inom jordbruket ligger väsentligt högre inom industrin än inom jordbruket. I en situation där

arbetskraftsbristen är det utan jämförelse allvarligaste samhällsekonomiska problemet — man räknar, trots optimistiska antaganden om immigration och yrkesverksamhet hos gifta kvinnor, med en minskning av den totala arbetsinsatsen i ekonomin med 0,3 % per år under tiden 1966—1970 — innebär en överföring av en betydande, i strikt ekonomisk mening undersysselsatt arbetskraftsreserv från direkt olönsam verksamhet till produktion av lukrativ natur självfallet en fördel av avsevärda mått.

Mot resonemang av ovanstående typ brukar alltid invändas, att vi befinner oss mitt i en generationsväxling i jordbruket, som innebär att äldre jordbrukare försvinner ur de aktivas skara utan att ersättas med yngre. I viss mån är detta sant, men det räcker inte för att bortförklara mer än en del av de vinster som erbjuder sig vid en radikal nedbantning av vårt utan tvekan alltför uppsvullna jordbruk. Redan en överföring av 50.000 personer till nyttigare sysselsättningar skulle lösa många problem för det svenska näringslivet.

Det nordiska samarbetet

En annan vanlig invändning som man brukar möta då man pläderar för en minskad inhemsk jordbruksproduktion är påståendet att de priser som noteras för livsmedel på världsmarknaderna inte är »riktiga» priser utan dumpingpriser på en för övrigt tunn marknad, vilka

inte kan väntas gälla därest vi skulle öka vårt importberoende. Om detta argument är till en början att anmärka, att så länge praktiskt taget alla länder i Västeuropa för en lika överskottsbefrämjande politik som vi hittills har fört — och det finns ingenting som tyder på att de skulle sluta med det i brådskan — så länge behöver vi inte befara några svårigheter att fournera oss billigt på världsmarknaden. Vidare må påpekas, att vår jordbrukspolitik på sistone blivit en allvarlig stötesten i det nordiska ekonomiska samarbetet — ett samarbete som kan ge oss åtskilligt mer i reda pengar än vi någonsin riskerar att förlora genom stigande importpriser på jordbruksprodukter.

Sammanfattningsvis kan sägas, att en jordbrukspolitisk nyorientering syftande till att utan onödigt dröjsmål friställa arbetskraft och i någon mån kapital från jordbruket för användning i verkliga bristsektorer skulle medföra både betydande besparingar och framför allt ändå större produktionsvinster för ekonomin som helhet. Sedan storleken av vår jordbruksproduktion fastställts, bör målsättningen för den framtida jordbrukspolitiken vara en anpassning av produktionen till den önskade nivån, vilket bör ske i sådana former att något slöseri med resurser inte kommer i fråga. Mycket talar för att den Netzénska jordbruksutredningen inte kommer att gå så långt i sin omprövning av politikens utformning.